

telove kritike, sadrži i opće izlaganje o nastanku filozofije i izlaganje o običaju enigmatičkog izražavanja u filozofiji. U drugoj knjizi Petrić pobija Aristotelove kritike upućene filozofima prirode, Empedoklu, Anaksagori i Demokritu ističući da Aristotel napada upravo ono što i sam u svojoj filozofiji zastupa. Treća knjiga sveska posvećena je Aristotelovoj kritici pitagorovaca i u njoj Petrić ističe kako Aristotel kritizira pitagorovce tvrdeći da oni smatraju da je broj, i to onaj broj kojim obavljamo računske operacije, počelo svih stvari. Osnovna misao Petrićeva pobijanja jest shvaćanje da predsokratovci nisu filozofi prirode nego su teolozi koji govore o Bogu i božanskom. Zanimljivo je da se ovdje Petrić ne osvrće na Aristotelovu kritiku Heraklita i sofista jer je očito kao platoničar smatra prihvatljivom. S trećom knjigom ujedno i završava Petrićevo pobijanje Aristotelove kritike predsokratovaca s obzirom na to da su ostale četiri knjige posvećene Petrićevoj kritici Aristotelove kritike Platona. Tako je četvrta knjiga filozofski najvažnija i obrađuje usporedbe i neslaganja platonske dijalektike s aristotelovskom. Petrić konstatira da postoje tri bitne razlike između Aristotela i filozofske tradicije koja okuplja filozofe od Zoroastra do (novo)platoničara. Prva se razlika tiče shvaćanja duše, druga u značenju pojma dijalektike. Predmet dijalektike, filozofije, znanosti i po Platonu i Aristotelu jest biće, ali Platon i Aristotel pod bićem podrazumijevaju nešto sasvim drugo. U trećoj razlici riječ je o oruđu znanosti, tj. o metodičkom postupku kojim se znanost pribavlja. Naime, Aristotel preferira dokaz nasuprot Platonovoj definiciji i diviziji. U petoj knjizi razlikuju se tri veće cjeline. U prvoj cjelini Petrić raspravlja protiv Aristotelove tvrdnje da je Platon otkrio i izmislio ideje nego da je učenje o idejama vrlo staro, u drugoj ocrta ontologiju, dok se u trećoj suprotstavlja pojedinim Aristotelovim prigovorima idejama na novoplatoničkim osnovama. Šesta knjiga trećeg sveska *Peripatetičkih rasprava* sadrži Petrićeve kritike Aristotelovih prigovora Platonu i pitanjima fiziologije (prirodne filozofije) i više je interesantna povjesničarima znanosti nego samim filozofima. Posljednja, sedma knjiga posvećena je pitanjima praktične filozofije poput ustroja države, vrstama država, odnosa ideje dobra i vrline te vrline i znanja.

Izdanje trećeg sveska *Peripatetičkih rasprava* zaslužuje posebnu pozornost s obzirom na to da je prvi put prevedeno u cijelosti na neki živi jezik te da su dosada objavljeni samo mali izvanci. Objavlivanje *Petripatetičkih rasprava* u tom kontekstu put je k osvjetljavanju i razumijevanju filozofske misli Frane Petrića, a time i važnom dijelu hrvatske filozofske baštine. Ovim izdanjem to važno djelo postalo je dostupnije hrvatskoj znanstvenoj i široj kulturnoj javnosti. Uvodnom studijom Mihaele Girardi-Karšulin, na kraju knjige dodanim kazalima pojmova (351-365) i imena (367-380) te popisom citiranih izvora (381-384) i bibliografijom Petrićevih *Peripatetičkih rasprava* koju je sastavila Ivana Skuhala Karasman (395-406) ovo vrijedno kritičko izdanje dobiva potpuno znanstveno-stručnu vrijednost i funkcionalnost pri korištenju te se treba nadati da će na isti način uskoro biti predstavljeni i ostali svesci ovog važnog djela.

Branka Grbavac

Daniele Farlati, *Trogirski biskupi. S dodacima i ispravcima Jacopa Coletija*, prijevod s latinskog Kažimir Lučin, uvod i bilješke Jadranka Neralić, Biblioteka knjiga Mediterana, sv. 58, Književni krug, Split 2010., 561 str.

U izdanju Književnog kruga u Splitu svjetlo dana ugledao je prijevod djela o trogirskim biskupima iz pera glasovitog povjesničara crkvene povijesti Danielea Farlatija, s dopunama njegova nastavljača Jacopa Coletija. Izdanje su priredili Kažimir Lučin (prijevod) i Jadranka

Neralić (uvodna studija te bilješke koje prate prijevod). Strukturalno, knjiga je podijeljena na *Uvod* (5-41) koji prethodi glavnom dijelu pod naslovom *Daniele Farlati, Trogirski biskupi* (45-463). Nakon toga slijedi dio pod naslovom *Jacopo Coleti, Dodaci i ispravci uz Trogirске biskupe* (467-490). Znanstveni aparat sastoji se od popisa izvora (491-500) i literature (501-517), a za bolje snalaženje dodana su i kazala osobnih imena (519-546) te kazala zemljopisnih pojmova (547-557).

Jadranka Neralić autorica je uvodne studije (5-41) koja je podijeljena na nekoliko daljnjih potpoglavlja. Autorica ponajprije naglašava na koji su način srednjovjekovni ljudi zapisivali povijesti, dok se s razdobljem renesanse počinje pristupati na nov način, ponajprije zbog korištenja izvora. Druga važna stvar koju autorica napominje jest da su razni autori počeli pisati povijest svoje uže domovine, a kao primjer istaknula je Dinka Zavorovića i Mavra Orbinija. Navedene su osobe također primjer utjecaja humanizma zapadne obale Jadrana na istočnu. Kao sljedeću fazu u razvoju znanstvenog pristupa u historiografiji navodi Ivana Lucića Luciusa koji je djelima *De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex* i *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù* zavrijedio naziv oca suvremene hrvatske historiografije. Autorica spominje Luciusa i zbog toga što su se upravo njegovim djelima kasnije koristili i autori djela *Illyricum sacrum*. U razdoblju protureformacije zanimanje za povijest i razvitak povijesne znanosti pokazali su isusovci, a to se posebno ističe za područje nekadašnjeg Ilirika, pogotovo njegove crkvene povijesti. Tu se ističe Filippo Riceputi (1667.–1742.), koji je zamislio svoje djelo kao crkvenu i svjetovnu povijest južnih Slavena i balkanskog poluotoka. Djelo *Illyricum sacrum* bilo je njegova ideja, koju je dalje razradio Daniele Farlati, a završio Jacopo Coleti. Tim djelom o povijesti crkve u Iliriku ovi krajevi staju bok uz bok radovima slične crkveno-svjetovne povijesti utemeljene na izvorima tadašnje francuske, njemačke i talijanske historiografije. Prvo potpoglavlje nosi naslov *Filippo Riceputi* (8-16), a u njemu autorica govori o prvom autoru *Svetog Ilirika*. Autorica napominje da o njemu saznajemo iz predgovora tri sveska (prvog, petog i osmog), ali i redaka o biskupima i nadbiskupima koji su ga financijski podupirali. Smatra se da se zainteresirao za ove krajeve zbog trenutne političke situacije koja je većinom proizlazila iz sukoba praktički cijelog kršćanskog svijeta s Osmanskim Carstvom. Stupio je u isusovački red kada je boravio u Beču, a na zamolbu Kongregacije za širenje vjere poslan je u Dalmaciju u sklopu misionarske djelatnosti na području netom oslobođenom od osmanske vlasti. Zbog nekih nesporazuma, vratio se u padovanski kolegij te je najavio svoje buduće djelo u nacrtu pod imenom *Prospectus Illyrici sacri* i objavio ga 1720. godine. Prema tom nacrtu buduće djelo trebalo je biti podijeljeno u četiri dijela: 1. životi i djela ilirskih biskupa, 2. povijest i tekstovi crkvenih sabora i apostolskih legacija, 3. životi i djela ilirskih svetaca te 4. povijesti muških i ženskih samostana Ilirika. Riceputi je smatrao da mu građa nije potpuna, pa je morao konzultirati još talijanske arhive, a dobio je i pomoćnika, Pacifica Bizzu, koji je imao dozvole za rad u vatikanskom i drugim rimskim arhivima, kao i u onim dalmatinskim. Kada je ponovno počeo raditi na građi, pridružio im se i Daniele Farlati, koji je zajedno s Riceputijem i Bizzom i još nekim isusovcima, sastavio kazala i nekoliko stotina kataloga za snalaženje u građi. U trenutku Riceputijeve smrti nije bilo objavljeno nijedno djelo, a ostavio je u rukopisu 18 svezaka rada. Farlati je shvatio da mora promijeniti koncepciju djela. Zbog toga se drugo potpoglavlje *Daniele Farlati* (16-18) bavi njime kao nastavljačem Riceputijeva djela, a to je postao zahvaljujući papi Benediktu XIV. Farlati je svoju koncepciju osmislio tako da je građu podijelio po povijesti pojedinih nadbiskupija i biskupija. Smatra se da je na njega najvjerojatnije utjecalo

djelo rimskog opata, cistercita Ferdinanda Ughellija, pod naslovom *Italia sacra sive de episcopis Italiae*, organizirano po crkvenim pokrajinama i biskupijama. Zanimljivo je spomenuti da je Ivan Lucić bio suradnikom u tom djelu, svojim radom o Zadarskoj nadbiskupiji, ali zbog Ughellijeve smrti ono je uvršteno tek u djelo *Illyricum sacrum*. Za tisak je priredio pet svezaka, dok nije umro od groznice 1773. godine. Sljedeće potpoglavlje nosi naslov *Jacopo Coleti* (18-19), s obzirom na to da je on bio nastavljač Farlatijeva djela, a surađivao je već u pripremi petog sveska. Sam Coleti obiteljski je bio povezan s djelom jer su njegov otac i stric sklopili ugovor o tiskanju djela u njihovoj tiskari. Coleti je napisao još tri sveska povijesti. *Ugledni zaštitnici* (20-24) naslov je četvrtog potpoglavlja u kojem se obrađuju podupiratelji rada na povijesti *Svetog Ilirika*. Autorica naglašava da je Riceputi imao zaštitnike u Rimskoj kuriji, a kao najveći podupiratelji ističu se pape Klement XI., Inocent XIII. i Benedikt XIV. te kardinali F. Paolucci, P. M. Carradini, A. Ciunfuegos i upravitelj Tajnog vatikanskoga arhiva Giuseppe Garampi. Peto potpoglavlje, *Što se dogodilo s Riceputijevom građom za Illyricum sacrum* (24-27), bavi se izvorima koji su ostali neiskorišteni prilikom Farlatijeve reorganizacije djela. Sudbina toga materijala raznolika je – nešto se vratilo prvotnim vlasnicima, dok se većem dijelu zametnuo trag. Autorica naglašava i kako se u novije vrijeme historiografija počela baviti prevodenjem s kritičkim bilješkama, a dosada su objavljena djela vezana uz Hvarsku biskupiju, Sisačku biskupiju, odnosno Zagrebačku i Makarsku biskupiju. Pretposljednje potpoglavlje nosi naslov *Illyricum sacrum* (27-30), a u njemu se detaljnije prikazuje sadržaj svih osam svezaka koji su izlazili u razdoblju od 1757. do 1819. godine. Autorica naglašava da deveti svezak, objavljen 1910. godine, sadrži dodatke i ispravke. U prvom svesku govori se o povijesti salonitanske crkve, posvećen je papi Benediktu XIV., a predgovor Pacificu Bizzi, kojem je Farlati odao zahvalnost. U drugom se svesku nastavlja prikaz povijesti salonitanske crkve, od 4. do početka 7. stoljeća, a u trećem svesku, koji je izašao 1765. g. riječ je o povijesti splitske crkve. Sufraganske biskupije splitske metropolije obrađene su u četvrtom svesku, a već je tada surađivao s Coletijem. U petom se svesku obrađuju zadarska nadbiskupija i njeni sufragani te povijest zagrebačke biskupije, a posvećen je zadarskom nadbiskupu Ivanu Carsani. Međutim, Farlati je umro dvije godine prije njegova tiskanja. Coleti je preuzeo šesti svezak o Dubrovačkoj nadbiskupiji i njezinim sufraganima, kao i o Risnu i Kotoru, a u sedmom se svesku obrađuje dukljansko-barska nadbiskupija i sjevernoalbansko područje. U osmom svesku težište interesa jest na biskupijama u makedonskim, srpskim i bugarskim krajevima. Posljednje poglavlje nosi naslov *Povijest Trogirske biskupije* (30-41), a u njemu se govori o glavnoj temi ovog djela, koje je prijevod dijela četvrtog sveska *Svetog Ilirika* (u kojem se govori o sufraganskim biskupijama splitske mitropolije) na 146 stranica. Kako autorica navodi, povijest Trogirske biskupije počinje opisom položaja grada na temelju antičkih izvora. Potom se koncentrira na znamenite Trogirane. Raspravlja i o katedrali i sastavu trogirskog kaptola koji se sastojao od 12 kanonika na čelu s arhiđakonom, kojeg postavlja Apostolska stolica. Detaljnije se ipak raspravlja o biografijama 48 biskupa (od sv. Ivana do Ivana Antuna Pinellija). Od mnogo zanimljivih osoba, autorica je ovdje istaknula trogirskog biskupa Francesca Marcella i, možda detaljnije, kanonika Luku Škobalića. Potonji je lijep primjer uspješne crkvene karijere jer se uspeo do funkcije arhiđakona trogirskog kaptola te je zapisao čudesna ozdravljenja koja su se dogodila u Trogiru u prvoj polovici 15. stoljeća.

Glavni dio djela čini prijevod ekstrahiran iz četvrtog sveska *Svetog Ilirika*, a nosi naslov *Daniele Farlati, Trogirski biskupi* (45-463), čiji je autor Kažimir Lučin. Bilješkama je tekst popra-

tila Jadranka Neralić radi lakšeg i bržeg snalaženja te upotpunjavanja znanstvene spoznaje. Dakle, kako je već navedeno, Farlati počinje od položaja i područja Trogira te njegove antičke povijesti, a potom se osvrće na strukturu gradskog vodstva. Pripovijeda o počecima trogirске biskupije prije kronološkog popisa trogirskih biskupa (njih 45). Daljnja struktura djela prati strukturu kaptola te sakralne objekte u Trogiru, s time da se ipak veći dio djela koncentriira na biskupe – od Ivana Orsinija do Antuna III., koji je bio 45. trogirski biskup. Govoreći o njihovim životima, Farlati iznosi činjenice važne za život cijele zajednice. Nakon toga slijedi dio pod naslovom *Jacopo Coleti, Dodaci i ispravci uz Trogirске biskupe (467-490)* gdje se donose dopune Farlatijevu djelu. Coleti se osvrće na biografije trogirskih biskupa, s time da ne obrađuje svakog, već izdvaža samo neke, u mnogo manjem broju od Farlatija. Potrebno je ipak ovdje naglasiti da je nakon četrdeset i petog biskupa dopisao biografije još trojice biskupa, završno s Ivanom Antunom Pinellijem. Izdanju su dodani popisi izvora i literature te kazala osobnih imena i zemljopisnih pojmova radi boljeg pretraživanja djela.

Trogirski biskupi Daniela Farlatija vrlo je vrijedan doprinos hrvatskoj historiografiji jer u hrvatskom prijevodu donosi izvorni tekst izdvojen iz njegova monumentalnog djela o povijesti pojedinih biskupija Ilirika. Upravo je ovo djelo polazišna točka za proučavanje trogirске crkvene povijesti, a i nekih aspekata svjetovne, koju onda treba nadopuniti istraživanjem ostale arhivske građe (ponajprije iz kaptolskih arhiva). S obzirom na to da je Kažimir Lučin preminuo nedugo nakon predstavljanja ovog djela, nadamo se da će Jadranka Neralić nastaviti kritičko priređivanje ostalih biskupija koje još nisu prevedene kako bi ovakvo djelo postalo dostupno većem broju zainteresiranih čitalaca. Pri tome treba istaknuti kako je svezak priređen sukladno visokim priređivačkim standardima, na čemu treba čestitati autorima.

Suzana Miljan

Zapisnik franjevačkog samostana u Našicama. Knjiga I. (1739.–1787.), priredili Šime Demo, Maja Rupnik-Matasović, Tamara Tvrtković i Milan Vrbanus, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Našice – Zagreb – Slavonski Brod 2010., 370 str.

U izdanju Hrvatskog instituta za povijest – Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje i u suradnji s gradom Našicama, Zavičajnim muzejom Našice, Franjevačkim samostanom sv. Antuna Padovanskog u Našicama i Hrvatskim institutom za povijest objavljena je kronika *Zapisnik franjevačkog samostana u Našicama, knjiga I (1739.–1787.)*. Glavni su urednici tog izdanja Tamara Tvrtković i Milan Vrbanus, dok su priređivači samog kritičkog izdanja i prijevoda ljetopisa Šime Demo, Maja Rupnik-Matasović i Tamara Tvrtković. Knjiga se strukturalno dijeli na predgovor, zatim na dvije uvodne studije, nakon kojih slijedi središnji dio knjige koji započinje s popisom oznaka i kratica u latinskom tekstu i kritičkom aparatu (XLI-II). Nadalje slijedi i preslika izvornika nazvanog *Protocollum antiqui conventus Divi Antonii thaumaturgi Nassicensis* ili, u prijevodu, *Zapisnik drevnog samostana svetog Antuna čudotvorca u Našicama*.

Iz *Predgovora* (VII-X) saznajemo da su u *Zapisniku* prikazani događaji kronološki poređani po godinama, ali je vezan i za instituciju samostana, pa tako ujedno uvjetno pripada historiografskim žanrovima anala i kronika. Isto tako saznajemo da se izvornik sastoji od tri sveska koji se danas čuvaju u Arhivu franjevačkog samostana u Našicama. Prvi svezak obu-